

Олена ТРОШКІНА

СУЧАСНІ ПРИЙОМИ ВИКОРИСТАННЯ ЗНАКІВ-СИМВОЛІВ У ВИРІШЕННІ ОБРАЗУ ОБ'ЄКТІВ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ

Семантичне значення архітектури пов'язане з поняттям передачі певного повідомлення від об'єкта до глядача. Цей процес може здійснюватись як архітектурним об'єктом в цілому, так і його складовими: частинами будинку, деталями, елементами. Вони як одиниці архітектурної мови виражають не тільки утилітарну, але й семантичну (комунікативну) сутність архітектурного твору. Але якими повинні бути значення цих одиниць, в які формули-речення вони повинні поєднуватись і які знаки-символи потрібні для того, аби глядач безпомилково прийняв і зрозумів повідомлення про представницьку функцію об'єкта, адже набір цих елементів не такий і великий (стіна, вікно, дах, двері)?

За дослідженнями Є. Барбишева [1], Є. Россинської [2], О. Фоменко [3] та ін., теоретичні посилання отримання знака на принципах формування архітектури і закріплення архітектурних знаків як одиниць архітектурної мови базуються на лінійній послідовності творчих перетворень, дозволяючи отримувати зодчому знаки, знакові одиниці, формувати семантичні поля і вписувати проєктований об'єкт у комунікаційну ситуацію. Із геометричних одиниць утворюється фігура, із декількох фігур — *синема*, із декількох синем — *знак*, із декількох знаків — *первинна мовна одиниця*, далі — *семіотична група* — *семіотичне поле* — *текст* — *повідомлення*. Повідомлення є цілеспрямованим комунікативним каналом взаємодії архітектурної мови з вербальною, або архітектурного твору з емоційним, чуттєвим механізмом мислення людини.

Деталі архітектурного об'єкта — вікно, двері, стіна, дах, сходи, їх кількість і відстані між ними означають не тільки функцію, а й ідею проживання і використання, стають «словами» для їх означення, а разом із різним трактуванням набувають символічної функції. Водночас, такі категорії як метр, ритм, масштаб, пропорції, кратність інтервалів між елементами також мають мовну природу і деяку історичну стійкість у різних типологічних групах. Виключення однієї з категорій призводить до невизначеності.

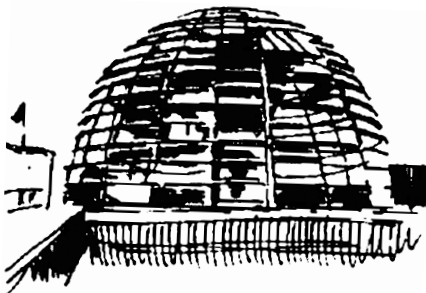
Переносючи лінгвістичні методи, спрямовані на пошук форм, що повторюються, які потім можна застосовувати в аналізі нового матеріалу, та пошук тих елементарних одиниць, сума яких дасть умовний «алфавіт», необхідний для побудови текстів із різних поєднань цих одиниць, на архітектуру, можна використати вироблені в них методики для винайдення того «алфавіту», з якого складаються тексти представницької архітектури.

Метою цієї статті є з'ясування питання щодо різниці значень, яких набувають об'єкти й їх елементи представницької архітектури від об'єктів і їх елементів інших типологічних груп.

Так, сума архітектурних елементів (стіна, вікно, двері, сходи, дах), що характерні для всіх типів споруд, в представницькому об'єкті, складаючись в формули, де важливим стає взаємодія між частинами (метр, ритм, розміри, пропорції, маса, симетрія, тощо), і повторюючись на протязі історичного розвитку набувають певної сталості / типовості, виражень і символічних значень, завдяки яким представницька архітектура продукує ідеї влади, міці, нездоланності, урочистості, недосяжності. Індивідуальний компонент привносить в схему залежність від особистості автора, кліматичних, географічних і матеріальних умов будівництва, пануючого стилю, моди на стилі.

Символіка об'єкта в цілому, його ідеологічне навантаження починається вже на рівні схеми — об'єм (виражає сталість), маса (збільшена по відношенню до рядової забудови), його розміщення (в центрі поселення, з відступом від червоної лінії, з площею перед ним і пам'ятником володарю, вождю), план (регулярність і/або ієрархічність), декор, колір, тощо. Виділення просторових одиниць об'єкта як зовнішніх, так і внутрішніх — ієрархічна побудова простору (ієрархія — чи не найголовніший атрибут влади) — завершує схему, яка підсилюється державною, особистою чи корпораційною символікою і геральдиккою, разом із розглянутими компонентами, призводять до збитковості інформації та її надмірного повторення, що сприяє правильному безпомилковому прочитанню тексту. В результаті чого такий текст стає «суперзнаком» представницького об'єкта.

Символіка значень елементарних частин будинку будь-якої типологічної групи виглядає так: стіна — огорожуюча функція, поділ простору на внутрішній і зовнішній, свій і чужий, захист, спокій, розділ на головні і господарські приміщення, на парадну офіційну і інтимну зону всередині будинку; дах: те ж саме плюс виділення із оточення завершенням (шпилі, башти, статуї) — символи недоступності, зверхності, високих устремлінь; вікна: очі будинку, часто лише їх розміри і ритм вказують на житлову чи громадську функцію споруди; вхід — перехід із одного простору в інший, із захищеного простору в незахищений і навпаки, із приватного в громадський; сходи: зв'язок низу і верху, символ

1. При реконструкції Рейхстагу сер Н. Фостер створив новий прозорий купол над старою будівлею як знак демократії і авторитету влади

ієрархії просторів; декор: зв'язок із оточуючим середовищем міським чи природним, засіб підсилення образного і змістовного впливу архітектури на глядача, масштабування (порівняння людини із спорудою).

Для об'єктів представництва були розглянуті первинні символічні значення зберігаються, та дещо трансформуються під впливом символіко-ідеологічного навантаження, яке репродукує дана типологічна група. Деякі з них є характерними як для закритої (замкненої), так і для відкритої систем, а інші — тільки для однієї з них. Тому є доцільним розглядати їх символічне значення як складових представницької архітектури у відповідності до цих систем. Поділ на закрити замкнену і відкрити системи здійснюється за ознакою зв'язку будинку із зовнішнім середовищем, і є в певному сенсі дещо умовним. Замкнені системи будівель були більш характерними для періодів посилення тоталітарної влади в періоди деспотій, де превалювала охоронна функція, в той час як у відкритих головною була функція демонстрації престижу, парадності, багатства і зміни соціальних, ідеологічних орієнтирів. Втім, не існувало чіткого розмежування між ними, як в часі зведення, так і в просторі, тому за часів тоталітаризму виникали поодинокі об'єкти з відкритою системою, і навпаки, із закритою — за часів зміни ідеології і відшукання раціонального, демократичного устрою. Деякі об'єкти поєднували в собі ознаки тієї й іншої.

Таким чином, елементи-складові представницького будинку із самого початку наділені певним символічним означенням, яке відрізняється від архетипічного значення житлового будинку і храму. Їх сума разом із урахуванням

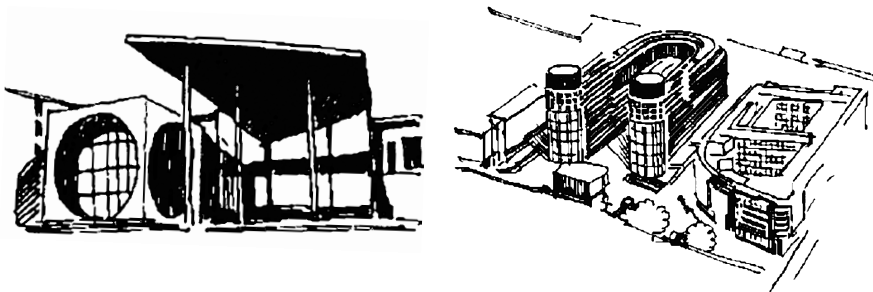
композиційних категорій — метр, ритм, розміри, пропорції, маса, симетрія, тощо, і певне число комбінацій призводить до виникнення формул, сталих і повторюваних у часі.

Кожному історичному етапу розвитку і кожній країні були притаманні свої певні семантичні властивості вказаного типу. Так, наприклад, гіпертрофовані масштаби, строге підкорення вісі, обов'язкове використання ордеру, церемоніальний підхід, великі відступи-площі перед спорудою — характерні риси об'єктів представницької архітектури тоталітарних режимів, починаючи із імператорського Риму і закінчуючи режимами правління Гітлера в Німеччині та Сталіна в СРСР в ХХ ст., де потрібно було міфологізувати дійсність і знаходити їй численні підтвердження, а представницька архітектура ставала одним із найбільш значних ідеологічних засобів.

Із зміною політики, соціального життя, прискоренням темпів технічного розвитку, загальносвітових глобалізаційних процесів в останній чверті ХХ ст. змінюються знаки-символи представництва, а деяким з них надаються інші значення, відмінні від початкових. Так, в останні три десятиліття ХХ ст., на які припав розвиток постмодерну, а потім і відокремлених від нього течій, що перетворились в індивідуальні стилі гай-тек і деконструктивізм, використовуються як типові для всього історичного розвитку представницької архітектури знаки-символи, так і нові, характерні для означених стилів. Поряд із традиційними масивністю, монументальністю, використанням ордеру, ієрархічною структурою, декоративним вирішенням стіни й інших деталей, починаючи із 1970-х років, відмінною рисою архітектурної форми стала її просторовість як наслідок поліфункційності споруд і контекстуальний підхід до середовища. Цьому сприяло нове ставлення до простору, яке призвело до корінної перебудови всієї системи художнього бачення і розуміння змісту візуальних мистецтв, руху від лінійної перспективи до просторово-часової безперервності сприйняття. Такі традиційні елементи як стіна, вікно, дах втрачають своє значення. В гай-теку форма набуває легкості, невагомості, а в деконструктивізмі форма стає викликом, рекламою, демонстрацією можливостей.

Відкритість, прозорість стали символами демократії. Вони мають значення і в урядових, адміністративних будинках останнього десятиліття. Незважаючи на традиційну класицистичну внутрішню структуру — замкнутість, виділення головних приміщень, периметральне розміщення допоміжних, центральне розміщення входу, наявність внутрішніх дворів — програмним стає включення нових, прозорих елементів. Так, при реконструкції Рейхстагу сер Норман Фостер створив новий прозорий купол над старою будівлею як знак демократії і авторитету влади (*рис. 1*).

Нові будинки Урядового центру в Берліні, будинок Парламенту в Бонні,

2. В образах нових споруд Парламенту в Бонні й Урядового центру в Берліні втілюються демократичні ідеї «запрошення» до участі в управлінні

окружні адміністративні будинки в США та ін. найповніше ілюструють викладене вище. В їх образах втілюються демократичні ідеї «запрошення» до участі в управлінні. Цьому сприяють і великі простори загального призначення, якими користуються декілька установ, або ж погодинна зміна функцій цих просторів (загальні простори будинків у вечірній час використовуються як центри дозвілля) (рис. 2).

Ще однією рисою сучасних представницьких споруд є висока технологічність будівництва і технічне оснащення будинку як символ фінансового благополуччя, яке недоступне для житлового і громадського будівництва. Широке використання високоміцних ефективних матеріалів дозволяє створювати форми, в яких поєднуються індивідуальність архітектора з індустріальністю виробництва, а семантичні значення закладені уже в її структурі.

Нове значення надається входу, як деталі, що виражає представництво, й у складі об'єкта представництва є значним інформаційним знаком-кодом, знаком-символом влади, міці, престижу, суспільних ідей, уподобань, стилів, моди на стилі, характеру і змісту епохи. Сьогодні вхід — це «подія», «запрошення». Таке його трактування є характерним для урядових адміністративних споруд країн Західної Європи і США. Наприклад, Конвенційний центр в Колорадо, Громадський та адміністративний окружний центр (архіт. Fentress & Bratburn) та ін., де запрошенню спонукає не тільки форма входу, але й його прозорість, яка покликана спростити, нівелювати будь-які видимі бар'єри (рис. 3).

У різні часи й епохи в залежності від стилю архітектура представницьких споруд використовувала усі можливості декоративного оздоблення, що у поєднанні з іншими аспектами забезпечувало виділеність з навколишнього середовища, було знаком сили і влади, могутності господаря чи певних державних структур. Рельєфна символіка і геральдика була характерною як для родових

помість, так і для урядових установ в різні історичні періоди, а особливо в періоди тоталітаризму. Використання символіки держави на сучасних фасадах не таке активне як в інші періоди, проте воно існує у вигляді герба країни і її прапора на даху, або біля входу.

Для офісних, конторських будинків нашого часу характерне вироблення одного стилю для всієї установи і повторення її символів не тільки на фасадах, у декоративному оздобленні кабінетів, але й у рисунках декоративної підлоги, канцелярському приладді і т. ін. Кольори фірми і зображувальні елементи повністю або частково навантажуються семантичними значеннями. Ці символи працюють як в якості фону, так і в якості фокусних точок. Завдяки їм символіка фірми легко прочитувана і пізнавана, а це означає представництво, повагу, міць і стабільність фірми. Вироблення єдиного корпоративного стилю такими дизайнерськими методами дозволяє нівелювати різницю між зовнішнім виглядом функціонально різних приміщень офісу і сформувати єдині внутрішньо-корпоративні психологічні установки, що є сучасними загальноносівовими тенденціями офісної архітектури.

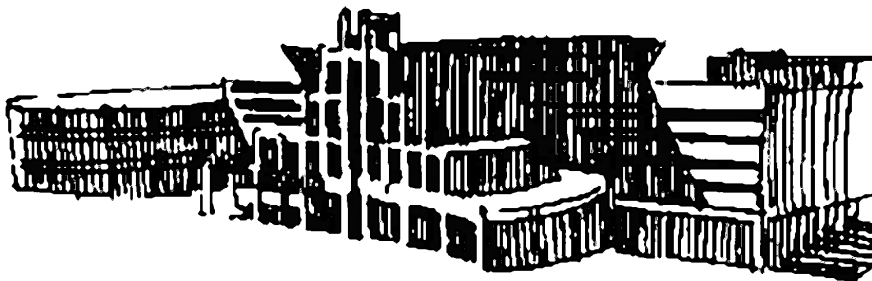
Сьогодні в суспільство впроваджуються ідеї демократизації, що в архітектурній формі позначаються прозорими, скляними деталями і формами. Прозорість — символ демократії. Скляні куполи, прозорі фасади, значний масштаб, превалювання в розміщенні, відкритий офіс без візуальних бар'єрів із мінливим простором, вхід-«запрошення» і застосування новітніх технологій як в спорудженні будинку, так і в його оснащенні — ось сьогоденний набір семантичних засобів представницької архітектури. Вони покликані стверджувати, підкреслювати ті зміни в суспільстві, які відбуваються, а також впроваджувати їх у людську свідомість, а отже, певною мірою міфологізувати.

1. Барбьшев Е. Н. Коммуникативные особенности русских архитектурных систем // Семиотика и язык архитектуры: Сб. науч. тр. / Под ред. Е.И. Россинской. — М.: ВНИИТАГ, 1991. — С. 69–80.
2. Россинская Е. И. В поисках языка // Архитектура Запада. — М., 1987. — Вып. 4. — С. 27–39.
3. Фоменко О. А. Сигнал и знак в анализе архитектурной формы: Дис. ... канд. архитектуры: 18.00.01. — Харьков: ХДТУБА, 1996. — 230 с.

Олена ТРОШКІНА

Сучасні прийоми використання знаків-символів
у вирішенні образу об'єктів представницької архітектури

Представницька архітектура — архітектура будівель і споруд громадського призначення (резиденцій, дипломатичних та комерційних представництв, будівель адміністративно-управлінського призначення, тощо), які відображають змістовність певної епохи й несуть яскраво виражений її образ. Терміном «представницька архітектура» користувались такі вчені-теоретики архітектури як А. Іконніков, В. Хайт, С. Кавтарідзе та ін. В статті розглядається семантич-

5. Конвенційний центр в Колорадо, де запрошено спонукає форма входу, його прозорість, яка покликана сфростити, нівелювати будь-які видимі бар'єри

не значення архітектурних об'єктів представництва і їх складових, яке відрізняється від семантичного значення інших типологічних груп. *Ключові слова:* архітектурна семантика, архітектурна форма, архітектурна композиція, просторова організація, представницька архітектура, адміністративні будинки.

Елена ТРОШКИНА

Современные приемы использования знаков-символов при решении образа объектов представительской архитектуры

Представительская архитектура — архитектура зданий и сооружений гражданского назначения (резиденций, дипломатических и коммерческих представительств, зданий административно-управленческого назначения и т.п.), которые отображают содержательность конкретной эпохи и несут ярко выраженный ее образ. Термин «представительская архитектура» использовали такие ученые-теоретики архитектуры как А. Иконников, В. Хайт, С. Кавтаридзе и др. В статье рассматривается семантическое значение архитектурных объектов представительства и их составляющих, которое во многом отличается от семантического значения других типологических групп. *Ключевые слова:* архитектурная семантика, архитектурная форма, архитектурная композиция, пространственная организация, представительская архитектура, административные здания.

Helena TROSHKINA, PhD

Modern Receptions of Use of Sign-Symbols at the Decision of an Image of Objects of Representation Architecture

The representative architecture — architecture of civil buildings and constructions (residences, diplomatic and commercial representations, administrative-managerial buildings, etc.), which reflect the pithiness of a concrete epoch and have its forcibly expressed image. The term «Representative Architecture» was used by such scientists — theoreticians as A. Ikonnikov, V. Heit, S. Kavtaridze and others. The article considers the semantic meaning of architectural objects of representation and their constituents, which in many respects differs from the semantic meaning of other typological groups. *Key words:* architectural semantics, architectural form, architectural composition, administrative buildings, spatial organization.